

8. Барсуков А. Ю. Правовой прогресс как юридическая категория : Дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01. / А. Ю. Барсуков. – Саратов, 2004. – 191 с.
9. Захарцев С. И. О правовом прогрессе как философско-правовой проблеме / С. И. Захарцев, В. П. Сальников // Российский журнал правовых исследований. – 2015. – № 2. – С. 113–121.

Николина К. В. Правовой прогресс як форма правового життя

У статті обґрунтовується необхідність комплексного дослідження категорії «правовий прогрес». Автором запропоновано розглядати правовий прогрес у двох аспектах – як процес (цілеспрямований, незворотний, поступальний рух права з метою втілення ідеї права (ідеальної моделі) в правову реальність) та як результат (який покликаний відображати, наскільки якісні зрушення відбулися за певний період розвитку права). Акцентується увага на нерозривному зв'язку правового прогресу та правового життя. Одним з універсальних критеріїв правового прогресу визначається рівень забезпечення прав людини в межах конкретного історичного етапу в правовому просторі відповідного суспільства.

Ключові слова: правовий прогрес, правове життя, правовий розвиток, еволюція права, регрес права, соціальний прогрес.

Николина Е. В. Правовой прогресс как форма правовой жизни

В статье обосновывается необходимость комплексного исследования категории «правовой прогресс». Автором предложено рассматривать правовой прогресс в двух аспектах – как процесс (целенаправленное, необратимое, поступательное движение права с целью воплощения идеи права (идеальной модели) в правовую реальность) и как результат (который призван отражать, насколько качественные сдвиги произошли за определенный период развития права). Акцентируется внимание на неразрывной связи правового прогресса и правовой жизни. Одним из универсальных критериев правового прогресса определяется уровень обеспечения прав человека в рамках конкретного исторического этапа в правовом пространстве соответствующего общества.

Ключевые слова: правовой прогресс, правовая жизнь, правовое развитие, эволюция права, регресс права, социальный прогресс.

Nykolyna K. Law progress as the form of law life

The article is devoted to justification of need for a comprehensive theoretical study of the legal progress as an independent category. The legal progress as the process can be described as a deliberate, irreversible, progressive movement of law for the purpose of realization of the idea of law (the ideal model) into the legal reality. Such approach allows to preserve the idea of law as a value orientation which is subject to transformation to adequately reflect the community needs. The legal progress as the result is intended to reflect how the qualitative changes have occurred over a certain period of development. One of the universal criteria of the legal progress may be the level of protection of human rights within a specific historical stage in the legal space of the particular society.

Key words: law progress, law life, law development, evolution of law, regress of law, social progress.

УДК 349.6

*Денис Андрійович Ніколюк,
здобувач*

Київського університету права НАН України

**ЕКОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ:
ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Сучасний екологічний стан навколишнього середовища, його безпека і розвиток є одним із пріоритетних напрямів державної діяльності, а також вагомим підставою для співробітництва держав на міжнародному рівні, дотримання стандартів, принципів і норм міжнародного права у сфері екології та розробка програм зі здійснення належного екологічного захисту населення на внутрішньодержавному рівні. Тому ґрунтовність з'ясування сутнісних, характерних аспектів екологічної функції держави засновується не лише на дослідженні її сутності, правової природи, а й має важливе практично-правове спрямування, що надає змогу визначити її місце та значення у процесі сучасного розвитку держав, з одного боку, та виявити особливості діяльності держави в екологічному напрямі, з другого боку.

У сучасній загальнотеоретичній науці проблематика функціонального призначення держави не належить до малодосліджених. Основні форми його прояву були предметом наукового аналізу у працях О. Варич, О. Верника, С. Гусарева, М. Козюбри, О. Лощихіна, А. Машкова, Н. Оніщенко, О. Сурилова, В. Погорілка та ін.

Важливою складовою функціональної характеристики держави є екологічна функція, практична значущість якої у сучасних умовах суттєво збільшується. Її особливості та змістовна характеристика досліджені на галузевому рівні В. Андрейцевим, Н. Малишивою, Ю. Шемшученком.

Виокремлений напрям дослідження екологічної функції держави, на нашу думку, доцільно проаналізувати, засновуючись на з'ясуванні такого аспекту, який передбачає дослідження сутнісного змісту правових форм реалізації екологічної функції як одного з визначальних векторів життєдіяльності сучасної держави. Це підтверджує позиція М. Бухтерової, яка вважає, що зміст будь-якого явища не може існувати поза відповідною формою [1, с. 21]. Тому, зважаючи на пріоритетність екологічного напрямку

сучасної діяльності держави, беззаперечним є твердження про обов'язковість її реалізації у відповідних формах. Саме правова форма є тим обов'язковим «шаблоном» або «курсом», що відображає та забезпечує зовнішнє впровадження напрямів державної діяльності щодо досягнення поставленої мети або ж професійно-практичну діяльність певних суб'єктів, які здійснюють державно-владну або координаційно-організаційну діяльність у процесі реалізації тих чи інших функцій держави. Окрім того, правова форма виступає як зовнішньою, так і внутрішньою упорядкованістю змісту зазначеної діяльності або ж визначених напрямів, що зумовлює необхідність здійснення ґрунтовного дослідження її теоретико-правових аспектів у процесі реалізації екологічної функції держави. Саме функції держави, на думку В. Чиркіна, являють собою основні напрями її діяльності, в яких реалізується державна воля, влада держави, що визначаються завданнями держави, залежать від етапу її розвитку та соціальної природи держави [2, с. 100]. Засновуючись на такому трактуванні функцій держави, можна стверджувати, що екологічна функція держави є одним з основоположних екологічних напрямів сучасної діяльності держави, що спрямований на охорону навколишнього природного середовища та боротьбу з негативними факторами, які пов'язані з забрудненням повітря, суходолу і водних ресурсів держави тощо, а також створюють значну загрозу рослинному та тваринному світу, здоров'ю і життю людини. Окрім того, діяльність держави в екологічній сфері визначає її намір в особі державних органів та посадових осіб щодо належного рівня забезпечення та гарантування прав власних громадян на екологічне благополуччя, «здорове» навколишнє природне середовище, а також сприяє належному функціонуванню природного навколишнього середовища держав-сусідів. Саме ґрунтовна змістовність екологічної функції держави передбачає її здійснення завдяки наявності правових форм реалізації. Разом із тим така необхідність підтверджується існуючими ґрунтовними науковими позиціями вчених. Зокрема, В. Сирих, досліджуючи функції держави в цілому, стверджує, що це основні напрями державної діяльності щодо управління суспільством, які здійснюються у конкретних формах та за допомогою специфічних методів [3, с. 30]. А отже, наявність правових форм реалізації функцій держави, у тому числі екологічної функції, забезпечує та визначає ґрунтовність, оптимальність та ефективність діяльності держави щодо досягнення поставленого та декларованого нею завдання.

М. Кельман та О. Мурашин, досліджуючи природу екологічної функції держави, стверджують про необхідність її реалізації в певних правових формах, адже її зміст становлять такі елементи, як державне керівництво і координація діяльності в царині охорони навколишнього природного середовища, оздоровлення й поліпшення його якості, регулювання природокористування, забезпечення екологічної безпеки. За допомогою законодавства держава встановлює правовий режим природокористування, бере на себе зобов'язання перед своїми громадянами щодо забезпечення нормального середовища для їх належного існування [4, с. 97]. Слушною є позиція В. Міронова, що має певний емпіричний зміст. Науковець акцентує увагу на тому, що вдосконалення будь-яких функцій держави можливе перш за все у формах їх реалізації, адже без їх практичного втілення втрачається сенс існування, і, таким чином, функції держави стають об'єктом інтересу виключно на теоретичному рівні [5, с. 64]. На нашу думку, така позиція є актуальною саме для екологічної функції держави, яка має надзвичайно прикладний характер за своїм змістом. Тому належне практичне втілення екологічної функції держави в сучасних умовах розвитку екологічної сфери суспільства цілком забезпечить екологічну безпеку та значне покращення навколишнього природного середовища, так би мовити, у всесвітньому масштабі, оскільки зміст та поширеність сучасної екологічної функції держави можливо визначати у планетарних масштабах.

Передусім спробуємо акцентувати увагу на тому, що подальше з'ясування понятійно-категоріальних засад правових форм реалізації екологічної функції держави має ґрунтуватися на апробованому та загальнозживаному в юридичній літературі підході щодо розуміння правових форм реалізації функцій держави в цілому. Зокрема, в науковій літературі побутує точка зору, що правові форми реалізації функцій держави це:

- специфічні види діяльності органів держави, шляхом яких реалізуються державні функції [6, с. 46];
- діяльність основних елементів механізму держави, що має певний відмінний характер від діяльності недержавних структур [7, с. 177];
- однорідна за своїми зовнішніми ознаками діяльність держави направлена на реалізацію нею своїх функцій [8, с. 96];
- система юридично-значущих дій, які реалізуються в установленому законом порядку уповноваженими суб'єктами та спрямовані на реалізацію функцій держави [9, с. 66].

Саме останній із перерахованих підходів щодо розуміння правових форм реалізації функцій держави викликав нашу наукову зацікавленість, оскільки саме він певним чином відображає особливості сучасного функціонування суспільства та держави.

Засновуючись на власній авторській позиції, яка базується на отриманих результатах наукових досліджень та існуючих у юридичній літературі наукових підходах учених щодо ознак правових форм реалізації функцій держави в цілому, вважаємо за необхідне виокремити систему ознак правових форм

реалізації саме екологічної функції держави на апробованих ученими рисах, проте з акцентом на аналіз саме особливостей функціонування навколишнього середовища сучасної держави та його екологічної безпеки.

На нашу думку, до системи конструктивних ознак правових форм реалізації екологічної функції держави як самостійної юридичної категорії слід віднести такі:

1. Наявність системи уповноважених суб'єктів щодо реалізації екологічної функції держави на національному та міжнародному рівнях.

Характеризуючи масштабність екологічної функції держави, це надає можливість виділити дворівневу структуру суб'єктів правової форми реалізації екологічної функції держави. Перший рівень становлять суб'єкти, які реалізують екологічну функцію держави на внутрішньодержавному рівні. До них належать органи державної влади та складові громадянського суспільства. Другий рівень суб'єктного складу екологічної функції держави характеризується міжнародною сутністю екологічної функції держави і передбачає наявність урядових та неурядових міжнародних організацій як загального, так і вузькоспеціалізованого характеру, спрямованого на успішне втілення екологічної політики та екологічної безпеки на міжнародному рівні, які здійснюють рекомендаційний характер;

2. Наявність системи обов'язкових юридично значущих дій, здійснених уповноваженими суб'єктами в процесі реалізації екологічної функції держави.

Зміст зазначеної ознаки правової форми реалізації екологічної функції держави беззаперечно пов'язаний зі змістовним наповненням виокремленої попередньо ознаки. Адже цілком закономірним є те, що без наявності будь-яких суб'єктів неможливо говорити про здійснення певних дій, спрямованих на втілення як внутрішньодержавних, так і міжнародних напрямів діяльності держави, у тому числі й екологічних. Тому цілком логічним є характерний взаємозв'язок, тобто причинно-наслідковий зв'язок між системою здійснених дій уповноваженими суб'єктами реалізації екологічної функції держави та настанням різних юридичних наслідків.

Здійснення юридично значущих дій уповноваженими суб'єктами реалізації екологічної функції держави відбувається шляхом видання ними системи нормативно-правових актів, що забезпечать регулювання правовідносин, які виникають в екологічній сфері життєдіяльності суспільства та держави. Також здійснення юридично значущих дій відображається у прийнятті актів тлумачення, метою яких є роз'яснення змісту і порядку застосування норм екологічного права всіма суб'єктами права, а також індивідуальних актів для вирішення конкретної життєвої ситуації в процесі виникнення, зміни, припинення екологічних правовідносин та вирішення різних екологічних ситуацій;

3. Наявність системи юридичних наслідків, що настають внаслідок (*у процесі*) реалізації екологічної функції держави уповноваженими суб'єктами.

Характеризуючи зміст цієї ознаки, доцільно виходити з того, що термін «наслідок» за своїм етимологічним змістом являє собою як те, що виходить або впливає із чого-небудь [10, с. 306]. Таке твердження логічно передбачає, що система будь-яких наслідків настає у результаті певної діяльності, тобто дії або бездіяльності тих чи інших суб'єктів. Таким чином, слід стверджувати, що юридичні наслідки являють собою певний результат, отриманий у процесі здійснення чи, навпаки, нездійснення певної діяльності суб'єктами права. Трансформуючи авторське бачення у контексті правової форми реалізації екологічної функції держави, доцільно зауважити, що юридичні наслідки являють собою певний результат, що настає в процесі дії чи бездіяльності уповноважених суб'єктів з реалізації екологічної функції держави;

4. Правова форма реалізації екологічної функції держави характеризується визначеним цілеспрямованим змістом.

Сутність цієї ознаки, беззаперечно, зумовлюється природою та особливим змістом екологічної функції держави, яка полягає в належному здійсненні особливого напрямку державної діяльності щодо охорони навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів, гарантування екологічної безпеки, у тому числі забезпечення екологічних прав людини.

Змістовна особливість цієї ознаки передбачає передусім цілеспрямоване призначення правової форми екологічної функції держави на всебічне утвердження і реалізацію екологічних потреб та інтересів всього суспільства і кожної держави на міжнародному та національному рівнях;

5. Правова форма реалізації екологічної функції держави має об'єктивний характер.

Характеристика зазначеної особливості зумовлена об'єктивними потребами розвитку суспільства, держави та рівнем їх екологічної безпеки, станом навколишнього природного середовища, а також станом екологічної ситуації на міжнародному рівні. Уявляється можливим, що об'єктивний характер беззаперечно залежить від перелічених факторів, які значно актуалізують та інтенсифікують здійснення екологічної функції держави на міжнародному та національному рівнях;

6. Правова форма реалізації екологічної функції держави має систематичний характер;

7. Правова форма реалізації екологічної функції держави засновується на правових приписах;

8. Правова форма реалізації екологічної функції держави має владно-організаційний характер;

Владно-організаційний характер як одна з основних ознак правових форм реалізації екологічної функції держави безпосередньо торкається державної діяльності, адже попередньо зазначалося, що основними суб'єктами з реалізації екологічного напрямку діяльності є органи державної влади. Тому виходячи з їх юридичної природи, правового статусу можна стверджувати, що вони покликані здійснювати державно-владну діяльність та приймати владні рішення з метою вирішення екологічних питань;

9. Правова форма реалізації екологічної функції держави має предметний характер.

Предметна націленість правових форм реалізації сучасної екологічної функції держави має розгалужений характер і передбачає, що сучасний стан екологічних відносин передбачає охорону та захист навколишнього природного середовища, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та їх відновлення, гарантування екологічної безпеки і благополуччя громадян та держав як на міжнародному, так і національному рівнях;

10. Правова форма реалізації екологічної функції держави має динамічний характер.

Динамічність правових форм реалізації функцій держави, в тому числі й екологічної функції, залежить від її об'єктивного змісту, який досліджувався нами попередньо, адже об'єктивно інтенсивний розвиток сучасного суспільства, зокрема такої сфери, як екологія, і є тим чинником, що забезпечує систематичність еволюції та розширення змісту екологічної функції, а тим самим зумовлює певну динаміку і змісту правових форм реалізації екологічної функції держави.

Таким чином, враховуючи зазначені позиції та підходи вчених у сфері теорії держави і права щодо розуміння правових форм реалізації функцій держави та їх ознак, спираючись на власне розуміння проблематики правових форм реалізації функцій держави в цілому, та екологічної функції держави, цілком правомірним, на нашу думку, є обґрунтування такого визначення правових форм реалізації екологічної функції держави.

Використані джерела

1. Бухтерева М. А. Формы реализации функций государства : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / М. А. Бухтерева. – М., 2002. – 202 с.
2. Чиркин В. Е. Государствоведение : учеб. / В. Е. Чиркин. – М. : Юристъ, 1999. – 400 с.
3. Сырых В. М. Теория государства и права : учеб. / В. М. Сырых. – М. : Юстицинформ, 2004. – 704 с.
4. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
5. Миронов В. С. Экологическая функция государства: понятие, содержание, формы и методы осуществления: (сравнительный анализ на примере России и Германии) : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / В. С. Миронов. – М. : РГБ, 2007. – 169 с.
6. Ларик А. Ю. Теория государства и права : учеб. / А. Ю. Ларик. – М. : Книжный мир, 2011. – 288 с.
7. Владимиров В. А. Экономические функции советского государства в условиях развитого социализма / В. А. Владимиров. – Л., 1977. – 177 с.
8. Теория государства и права : учеб. / М. Б. Смоленский и др. – Ростов н/Д : Феникс, 2011. – 478 с.
9. Теорія держави і права : підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Перишина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
10. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / уклад. В. Яременко, О. Сліпушко. – Вид. 2-ге, випр. – К. : Аконті, 2008. – Т. 2. К–П. – 926 с.

Николюк Д. А. Екологічна функція держави: правові форми реалізації

Обґрунтовано значення теоретичних напрацювань екологічної функції держави. На основі аналізу існуючих наукових позицій виокремлено особливості правової форми її реалізації. Акцентовано увагу на необхідності врахування інтеграційних, глобалізаційних і трансформаційних факторів у процесі реалізації екологічного напрямку діяльності держави. Виокремлено систему ознак реалізації екологічної функції держави в аспекті її екологічної безпеки. Серед конструктивних ознак досліджено наявність суб'єктів, обов'язкових юридично значущих дій, наслідків. Окрема увага приділена системному характеру, нормативності, організаційному, предметному та динамічному характеру правової форми реалізації екологічної функції сучасної держави.

Ключові слова: держава, функції держави, екологічна функція держави, право, правові форми реалізації функцій.

Николюк Д. А. Экологическая функция государства: правовые формы реализации

Обосновано значення теоретических изысканий экологической функции государства. В результате анализа существующих научных позиций определены особенности правовой формы ее реализации. Акцент поставлен на необходимости учета интеграционных, глобализационных и трансформационных факторов в процессе реализации экологического направления деятельности государства. Выделено систему признаков реализации экологической функции государства в аспекте ее экологической безопасности. Среди конструктивных признаков исследовано наличие субъекта, обязательных юридически значимых действий, последствий. Отдельное внимание уделено системному характеру, нормативности, организационному, предметному и динамическому характеру правовой формы реализации экологической функции современного государства.

Ключевые слова: государство, функции государства, экологическая функция государства, право, правовые формы реализации функций.

Nukolyuk D. The ecological function of the state, legal forms of

Grounded important theoretical developments ecological functions of the state. Based on the analysis of existing scientific positions singled out the features of the legal form of implementation. The attention to the need to incorporate integration, globalization and transformation process of implementing environmental factors direction of the state. Thesis there is determined system of signs implementation of environmental functions of the state in terms of its environmental safety. Among the structural characteristics investigated the presence of binding legally significant actions, the consequences of purpose content objectivity. Special attention is paid to the systematic, normative, organizational, substantive and dynamic nature of the legal form of implementation of the environmental features of the modern state.

Key words: state, state functions, the ecological function of the state, law, legal forms of functions.

УДК 340:7.07(37)

*Наталія Михайлівна Опольська,
доцент кафедри права
Вінницького національного аграрного університету,
кандидат юридичних наук*

ГЕНЕЗИС ПРАВА НА СВОБОДУ ТВОРЧОСТІ У СТАРОДАВНЬОМУ РИМІ

Розвиток права на свободу творчості має багатовікову історію. В Античності, порівняно з давньо-східними цивілізаціями, було зроблено принциповий крок вперед щодо усвідомлення і визнання участі людини у творчості. При усій єдності грецький і римський етапи мають свої особливості. Римляни взяли за основу правове регулювання творчої діяльності греків, але не скопіювали його, а поглибили їх досягнення, внесли власні зміни.

Незважаючи на актуальність зазначеної проблеми, у юридичній науці недостатньо досліджень, які присвячені генезису права на творчість, зокрема у Стародавньому Римі. Дослідженню історичних аспектів становлення та розвитку права на творчість присвятили свої праці Л. Альохіна, В. Авдєєва, Ю. Борисова, Л. Вишневський, С. Лисенков, Т. Мілова, Д. Шапорева та ін.

Метою статті є аналіз витоків права на свободу творчості у Стародавньому Римі на основі дослідження джерел права, історико-правових пам'яток, результатів творчої діяльності.

Естафету розвитку права на свободу творчості, започаткованого в Стародавніх державах Месопотамії, Стародавньому Єгипті та Елладі, перейняли римляни, творчість для яких була однією з визначальних цінностей.

Децим Ювенал – римський поет-сатирик зазначив, що римський народ найбільше прагне двох речей – «хліба і видовищ» [1].

Розвиток правового регулювання свободи творчості у Стародавньому Римі пов'язаний з ім'ям Гнея Флавія та його збірником «Jus Flavianum» («Право Флавія»).

Деякі історики ставлять під сумнів існування цього збірника, оскільки до нас він не дійшов. За переказами, Флавій працював писарем при демократичному реформаторі Аппії Клавдії. Використовуючи свою посаду, він викрав у жерців і опублікував інформацію про легісанкційний процес [2, с. 20–13].

Це сприяло перемозі плебеїв у боротьбі з патриціями за доступ до правових знань, які за звичаєм, започаткованим ще у державах Стародавньої Месопотамії, трималися у таємниці як наукові знання.

У III ст. до н. е. плебеї вибороли право на обрання до складу колегії жерців. Перший понтифік – плебей Тиберій Корунканій зробив свої юридичні консультації відкритими та доступними для всіх. З цього часу юриспруденція вже не була таємним мистецтвом жерців, а стала світською [3, с. 338].

На нашу думку, це один із визначальних моментів у розвитку права на свободу творчості. Участь плебеїв у колегії понтифіків забезпечувала доступ до існуючих наукових знань, які втратили «гриф секретності». У боротьбі за політичні і майнові права плебеї вибороли право на доступ до наукових надбань і свободу в усіх видах творчої діяльності. Хоча юридичного закріплення у Стародавньому Римі вони ще не мали.

У храмі Аполлона, який був побудований Октавіаном Августом приблизно в 431 р. до н. е., містилася бібліотека. Із схолії Ювенала дізнаємося, що в ній були зібрані книги з цивільного права і вільних мистецтв [4, с. 199].

Мистецтва стали вільними від обмежень жрецтва. Це сприяло розвитку творчої діяльності в усіх сферах. Правове регулювання творчості було невіддільним від права власності. Римські юристи визначили право приватної власності як загальну юридичну владу особи над річчю, яка включає п'ять правомочностей: право володіння; право користування; право розпорядження; право на отримання доходів від речей; право захисту речей. Поема чи картина, написана на чужому матеріалі, належали не автору творчої діяльності, а власнику матеріалу, на якій її виконано.